

Европейски съд по правата на човека

Орхан срещу Турция
(Orhan v. Turkey)

Жалба № 25656/94

Решение от 18 юни 2002 г. на бившето I отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 2: право на живот; **чл. 3:** забрана за изтезания, нечовешко или унижително отнасяне; **чл. 5:** право на свобода и сигурност; **чл. 8:** право на зачитане на личния и семейния живот и дома; **чл. 13:** право на ефективно вътрешноправно средство за защита; **чл. 34:** забрана за създаване на пречки за упражняване правото на жалба пред ЕСПЧ; **чл. 1 от Протокол № 1:** защита на собствеността

Дали неуспехът на властите да дадат правдоподобно обяснение относно съдбата на задържания, при условие че липсва труп, може да повдигне въпрос по чл. 2 от Конвенцията, зависи от всички обстоятелства по случая и по-специално от съществуването на достатъчно улики, от които при съблюдаване на изисквания стандарт на доказване би могло да се направи заключението, че задържаното лице следва да се счита за починало през време задържането. Изтеклият след ареста на лицето период не е решаващ сам по себе си, но е релевантен фактор, който трябва да се вземе предвид.

След като са установили контрол над едно лице, властите имат задължение за отчет относно неговото местонахождение. Непризнатото задържане съставлява най-тежко нарушение на чл. 5, а естествената силна тревога на лицата, държани изолирани от външния свят без официално документирани и лишени от необходимите съдебни гаранции, е допълнителен и утежняващ аспект на проблема. Чл. 5 изисква от властите да вземат ефективни защитни мерки срещу риска от изчезване, както и да започнат бързо и ефективно разследване на всяко защитимо твърдение, че едно лице е било задържано и повече никой не го е виждал.

Дали някой от членовете на семейството на изчезналото лице също е жертва на нарушение на Конвенцията, зависи от съществуването на особени фактори, като същината на нарушението е не толкова в самия факт на изчезването на член на семейството, колкото в реакцията и поведението на властите, когато бъдат запознати със случая.

Чл. 34 забранява на властите да упражняват натиск върху жалбоподателя. Понятието “натиск” включва не само директна принуда и явни прояви на заплашване, но и други косвени действия, предназначени да разубедят или обезкуражат жалбоподателя да прибегне до защитното средство, предоставено от Конвенцията. Неуместно е властите на отговорната държава да влизат в директен контакт с жалбоподателя, дори

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

при съмнения за извършена злоупотреба с правото на жалба. Те следва да информират Съда за своите опасения.

Фактите по делото

Делото се отнася до събития, които са се случили през май 1994 г. предимно в махала Девебойу на село Чаджляян, район Кулп, провинция Диарбекир в югоизточна Турция. През селото минава пътят за Зейрек. Там се намира жандармерийското управление, в чийто район попада и Чаджляян. Зейрек е разположен на главния път между градовете Кулп и Лице. Фактите по случая са предмет на спор между страните.

Жалбоподателят поддържа, че на 6 май 1994 г. силите за сигурност са опожарили и евакуирали Девебойу, а на 24 май същите войници се върнали в селото и задържали двамата му братя Селим и Хасан Орхан и сина му Кезайр Орхан, след което задържаните изчезнали. Били видени за последен път в съседното село Гюмюзсуу, заобиколени от войниците. Пушили цигари и изглеждали в добро здравословно състояние. Жалбоподателят се опитвал многократно да разбере какво се е случило с тях след това и къде са задържани, но безуспешно. Информацията, че Селим, Хасан и Кезайр Орхан са били задържани в ареста на жандармерията в Кулп, а след това в училището-интернат в Лице, по това време ползвано от армията, не била потвърдена от компетентните власти. Проведените в резултат на многобройните му оплаквания разследвания установили, че имената им не фигурират в протоколите на жандармерийските управления.

Правителството оспорва твърденията на жалбоподателя. Без да отрича провеждането на антитерористични операции в Диарбекир във въпросния период, то поддържа, че на 6 и 24 май 1994 г. не е имало военна операция в с. Чаджляян, че близките на жалбоподателя не са били задържани от военните, които по принцип били длъжни незабавно да предадат всяко арестувано от тях лице на жандармерията, и на последно място, че властите са провели подробни разследвания на твърденията на жалбоподателя.

Комисията е назначила делегати, които през октомври 1999 г. са изслушали свидетелски показания в Анкара. Тези показания и многобройните представени документи са разгледани от Съда и са взети предвид при решаването на делото, доколкото са относими.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Преценка на доказателствата и установяване на фактите от Съда

263. Жалбоподателят поддържа, че е доказал в съответствие с приложимия доказателствен стандарт, че село Девебойу е опожарено и евакуирано от силите за сигурност, че братята и синът му са арестувани и впоследствие задържани без връзка с външния свят, че са починали по време на задържането и че властите не са провели адекватно разследване. Правителството оспорва тези твърдения и посочва, че предвид високата активност на ПКК в района през разглеждания период, не може да се изключи именно тази организация да е отговорна за изчезването на близките на жалбоподателя или пък те да са живи и да са с нея.

A. Основни принципи

“264. Съдът припомня своята практика от последно време, установяваща стандарта за доказване “извън всяко основателно съмнение” (виж решението по делото *Авшар с/у Турция*¹ от 10 юли 2001 г., ECHR 2001, § 282). Това може да следва от едновременното наличие на достатъчно силни, ясни и безпротиворечиви косвени доказателства или подобни необорени фактически презумпции. В този контекст трябва да се вземе предвид и поведението на страните при събирането на доказателствата (виж решението по делото *Ирландия с/у Обединеното кралство*² от 18 януари 1978 г., A.25, стр. 65, § 161).

265. Съдът държи сметка за субсидиарния характер на своята роля и признава, че трябва да бъде предпазлив при влизане във функциите на първа инстанция по преценката на фактите, ако това не е неизбежно с оглед обстоятелствата на конкретния случай (виж например решението по допустимостта по делото *МакКер с/у Обединеното кралство*³ от 4 април 2000 г.). Въпреки това, когато са изложени твърдения по чл.чл. 2 и 3 от Конвенцията, Съдът трябва да направи особено задълбочено проучване (виж *mutatis mutandis* решенията по делата *Рибич с/у Австрия*⁴ от 4 декември 1995 г., A.336, § 32, и *Авшар с/у Турция*, цитирано по-горе, § 283), дори ако вече са проведени известни вътрешни процедури и разследвания.”

Б. Чл. 38, т. 1, б. “а” и заключенията на Съда

“266. Важно е да се отбележи, че в процедурите по Конвенцията, като тази по настоящата жалба, принципът *affirmanti incumbit probatio* (който твърди нещо, трябва да го докаже) не винаги може да се приложи стриктно. Съдът и преди е отбелязвал, че от първостепенно значение за ефективното функциониране на системата на индивидуалната жалба (...) е държавите да създадат всички необходими условия, за да бъде възможно надлежното и ефективно разглеждане на жалбите (виж решението от 8 юли 1999 г. по делото *Танрикулу с/у Турция*⁵, ECHR 1999–IV, § 70). Типично за производствата по случаи като настоящия, при които жалбоподателят обвинява представители на държавата в извършено нарушение на правата му по Конвенцията, е че понякога единствено правителството има достъп до информация, годна да потвърди или обори тези твърдения. Пропускът на правителството да предостави подобна информация, която има на свое разположение, без да даде задоволително обяснение за това, може не само да доведе до заключение за обосновааност на твърденията на жалбоподателя, но също и да се отрази отрицателно върху степента, в която държавата се съобразява със задълженията си по чл. 38, т. 1, б. “а” от Конвенцията (виж решението от 13 юни 2000 г. по делото *Тимурташ с/у Турция*⁶, ECHR 2000–VI, §§ 66 и 70). Същите принципи са приложими и ако държавата се бави при предоставянето на информация, когато това е в ущърб на установяването на фактите по даден случай.”

267-268. В това отношение Съдът отбелязва с известна загриженост три проблема, свързани с реакцията на правителството на отправените от органите по

¹ Avşar v. Turkey

² Ireland v. the United Kingdom

³ McKerr v. the United Kingdom

⁴ Ribitsch v. Austria

⁵ Tanrikulu v. Turkey, решение на Голямото отделение

⁶ Timurtaş v. Turkey

Конвенцията искания за информация и доказателства. На първо място, Съдът посочва многократните опити (съответно през септември и октомври 1999 г., март, юни и юли 2000 г.) да бъдат получени данни за военните операции, проведени през м. май 1994 г. в района на разглежданите събития. Първоначално правителството е заявило, че не разполага с нужните документи, че те са поверителни и е трудно да бъдат получени, след което е отговаряло с мълчание и в крайна сметка е изпратило един единствен документ с писмо от 2 август 2000 г., посочващо бюрократични грешки и комуникационни проблеми като причина за закъснението.

269. Съдът счита, че от момента, в който подробните оплаквания на жалбоподателя са били изпратени на турските власти – февруари 1995 г., документите, касаещи военните операции в района, са станали съществени за позицията на правителството по отношение на фактите по случая и следователно краткото препращане към бюрократични грешки и комуникационни проблеми не представлява убедително обяснение за допълнителните забавяния след изричните искания на органите по Конвенцията. Освен това представеният документ е твърде кратък. Той представлява таблица, разположена на една страница, в която са изброени 30 военни операции, проведени в провинция Диарбекир в периода от 2 до 31 май 1994 г., и не съдържа никаква информация относно това каква е числеността на замесените военни части, къде са били устроени техните бази, какви са били целите или резултатите от операциите. Нещо повече, позовавайки се на заключенията си по делото *Чичек с/у Турция*⁷ (решение от 27 февруари 2001 г., ECHR 2001, § 132), че на 10 май 1994 г. военни части са провели операция в района на Лице, и като отбелязва, че представеният документ не съдържа никакви данни за тази операция, Съдът счита, че представената от правителството информация е непълна.

270. На второ място Съдът посочва искането на Комисията от 10 май 1999 г. да бъде разкрита самоличността и да бъде осигурено личното явяване пред делегатите на командващия военните операции в района, по което правителството не е взело становище. Впоследствие, след две напомняния през август и септември 1999 г., в първия ден от изслушването на показания правителството е заявило пред делегатите, че не разполага с данни, а във втория, че военните операции са проведени под командването на генерал Ертюрк. Правителството е обяснило, че генерал Ертюрк не е призован да се яви, тъй като вече е дал показания по делото *Акдениз и други с/у Турция*⁸ (решение от 31 май 2000 г., непубликувано) и, тъй като не разполага с нова информация, няма смисъл да повтаря казаното тогава.

271. Съдът смята, че показанията на генерал Ертюрк биха били възлови за становището на правителството относно фактическата обстановка по случая. То обаче не е обяснило защо до октомври 1999 г. самоличността на този офицер не е била установена, което е осуетило възможността да бъдат изслушани показанията му. Съдът подчертава, че преценката дали и до каква степен показанията на определен свидетел са релевантни, се прави от органите по Конвенцията. Във връзка с това той отбелязва, че делото *Акдениз и др.* се отнася до военни операции, проведени във време и на място, различни от тези в настоящия случай.

272-273. Третият проблем е отказът на правителството да разкрие самоличността и да осигури явяването пред делегатите на офицера, който е отговарял за училището-интернат в Лице. Въпреки многократните искания и

⁷ Çiçek v. Turkey

⁸ Akdeniz and Others v. Turkey

запитвания, направени от органите по Конвенцията, правителството не е обяснило по никакъв начин пропуска си да предостави тази информация. Несъмнено липсата ѝ е осуетила явяването на офицера пред делегатите, а относимостта на неговите свидетелски показания е очевидна, като се имат предвид последователните твърдения на жалбоподателя, че по негова информация близките му са били задържани именно в този интернат.

274. Съдът заключава, че правителството не е дало никакви или поне не убедителни обяснения за своите закъснения и пропуски при изпълнение на исканията за предоставяне на документи, разкриване на информация или явяване на свидетели. Съобразно с това той счита, че може да направи съответните изводи от това поведение. Нещо повече, като посочва важността на съдействието на правителството в производството по Конвенцията (виж § 266 по-горе) и като държи сметка за трудностите, които неизбежно възникват при събирането на доказателства от такова естество (виж цитираното по-горе решение по делото *Тимурташ* § 70), Съдът смята, че турското правителство не е изпълнило задълженията си по чл. 38, т. 1, б. “а” на Конвенцията да създаде всички необходими условия на Комисията и Съда при изпълнението на задачата им по установяването на фактите.

275. Оплакването на жалбоподателя, също основано на чл. 38, че е бил призван да се яви в прокуратурата на Диарбекир, Съдът ще разгледа по чл. 34 от Конвенцията (виж §§ 403-411 по-долу).

В. Преценка на Съда относно фактите по настоящия случай

276. Безспорно е, че през април и май 1994 г. ПКК е осъществявала интензивна дейност в провинция Диарбекир и че в резултат на това голям брой военни части са взели участие в антитерористични операции в региона.

1. Пристигането на войсковите части през април 1994 г., изгарянето на село Девебойу на 6 май 1994 г., задържането на братята и сина на жалбоподателя и тяхното присъствие в село Гюмюзсуйу на 24 май 1994 г.

а) Преценката на Съда относно твърденията на страните и доказателствата

277-279. Съдът счита, че устните показания на жалбоподателя са убедителни, тъй като са подробни и в главното съответстват с многото други изявления, които той е правил през годините, и с показанията на други свидетели.

280-282. Съдът подробно се спира на показанията на свидетели, станали очевидци на въпросните събития, и подчертава, че те предоставят пряка и правдоподобна информация по много важни въпроси относно фактите по случая, като разполагането на военните части в близост до село Чаджляян, опожаряването на Девебойу, както и факта, че силите за сигурност са търсели братята и сина на жалбоподателя и са ги отвели.

283-287. След като анализира подробно показанията на двама свидетели – офицерите от жандармерията Ахмет Потаз и Али Ергюлмез, служили в района по времето на събитията, Съдът намира, че са неправдоподобни и разкриват явен стремеж към оневиняване на отговорните власти.

288. Поради това той стига до заключение, че няма причина да се съмнява в показанията на жалбоподателя и другите свидетели, които са ясни, правдоподобни и последователни.

б) Фактическите констатации на Съда

289. Жалбоподателят и двамата му братя притежавали къщи и земя в село Девебойу. Синът на жалбоподателя работел като строителен работник извън селото, но къщата на баща му останала негов дом, където се връщал за ваканциите.

290. На 20 април 1994 г. голям брой войници (най-вероятно пехота и командоси) се разположили близо до село Чаджляян. Не се установи дали действително са били от полка на Болу, както се твърди, но той е провеждал операции в района по това време.

291-292. На 6 май войниците събрали жителите на селото пред джамията и им наредили до един час да опразнят къщите си, след което, почти веднага, започнали да палят една по една постройките, започвайки от джамията. Домовете на жалбоподателя и братята му също били опожарени. Жалбоподателят успял да спаси само част от вещите си. Войниците наредили евакуация на селото в тридневен срок и си заминали. На 7 май войниците опожарили и селцето Гюмюзсуйу. Същия ден жалбоподателят, Селим Орхан и селският мюфтия се оплакали пред командира на управлението на жандармерията в Зейрек Ахмет Потаз, който ги изпратил в Кулп. Там те още същия ден разговаряли с Али Ергюлмез, който им разрешил да останат в селото до прибирането на реколтата.

293-294. На 24 май войниците се върнали в селото и казали на братята и сина на жалбоподателя, че техният командир ги търси и че във всеки случай войниците не познават местността и се нуждаят от тях като водачи. Те възразили, подкрепени от много от селяните, но били принудени да тръгнат с войниците. Жалбоподателят видял от полето, където работел, как конвоят се насочил към Гюмюзсуйу. Същата вечер, войниците заедно с братята и сина на жалбоподателя пристигнали в Гюмюзсуйу, където спрели за около 30 минути и били видени от много хора. След това конвоят се отправил към Зейрек.

295. Жалбоподателят отишъл в Гюмюзсуйу още същата вечер и там говорил с много хора, които потвърдили, че са видели братята и сина му с войниците.

296-297. На 25 май жалбоподателят научил от Ахмет Потаз, че близките му са отведени в жандармерията в Кулп. Там обаче Али Ергюлмез заявил, че няма информация по случая. Жалбоподателят се връщал многократно в Кулп, за да търси информация, но не постигнал резултат. Към края на 1994 г., след прибирането на реколтата, жалбоподателят бил заставен да напусне селото.

298. Съдът приема за установено, че къщите и част от движимото имущество на жалбоподателя и братята му са били умишлено унищожени от силите за сигурност на 6 май 1994 г. и впоследствие селото е било евакуирано. Установено е също така, че изчезналите лица за последен път са били видени вечерта на 24 май в селцето Гюмюзсуйу, конвоирани от войници от силите за сигурност.

2. Задържането на братята и сина на жалбоподателя след това

299. Жалбоподателят научил, че близките му са задържани за една нощ в жандармерията в Кулп, след това в жандармерията в Лице и накрая в училището-интернат в Лице. Правителството отрича те изобщо да са били задържани.

а) Преценката на Съда относно твърденията на страните и доказателствата

300. Жалбоподателят е твърдял с последователност, че близките му са отведени в Кулп и около месец след задържането им Рамазан Айчичек, който по това време бил в затвора в Лице, му казал, че е бил държан заедно с тях в интерната в Лице.

301. Друг свидетел е дал важни сведения на делегатите на Комисията относно разположението на постройките в интерната и е заявил, че плановете, представени от правителството по делото *Чичек*, не отразяват казармените помещения, в които понякога били държани арестанти.

302-309. Никой от представените документи не съдържа информация във връзка с братята и сина на жалбоподателя. Съдът разглежда подробно и показанията на замесените в събитията жандармеристи и вижда уклончивост в отговорите им относно действията на военните в интерната в Лице. Техните показания потвърждават предишните заключения на Съда (виж цитираното решение по делото *Чичек*, §§ 136-137), че протоколите от арестите в жандармерията са неточни. Тези свидетели са почти единодушни, че въз основа на протоколите на жандармерията не е възможно да се заключи дали арестуваното лице е било задържано преди това от военните или не. Някои от тях са допуснали възможността даден арест да не бъде отразен в тези протоколи.

б) Фактическите констатации на Съда

310-312. Според Съда, не е възможно да се установи в съответствие с възприетия доказателствен стандарт къде са били задържани братята и синът на жалбоподателя, след като са били видени в Гюмюзсуйу, макар и да има данни, че са били в управленията на жандармерията в Кулп или Лице.

313. Пропуските в протоколите на жандармерията показват, че отсъствието на имената на изчезналите лица не може да се приема за решаващо доказателство, че те не са били задържани там. На първо място, по предишни дела Съдът вече е констатирал неоправдано и произволно разграничение, правено от жандармерията между различни случаи на задържане, в които съответно се правят или не се правят записвания в протоколите (виж решенията по делата *Чакици с/у Турция*⁹ от 8 юли 1999 г., ECHR 1999-IV, § 105, и *Чичек с/у Турция*, цитирано по-горе, §§ 137-138). Тази практика е била потвърдена и в настоящия случай от показанията на трима жандармерийски офицери. Надеждността на протоколите се разколебава и от факта, че те не показват дали едно лице преди това е било задържано от военните, а също и от това, че много арестанти са били освободени без да е упомената датата на освобождаването – пропуск, констатиран от Съда по настоящото дело.

314-315. Съдът приема за вероятно лицата, арестувани от военните, да са били държани в училището в Лице, преди да бъдат преместени в ареста на жандармерията. Това е било установено по делото *Чичек*, а следва и от

⁹ Çakıcı v. Turkey, решение на Голямото отделение.

показанията на свидетели по настоящия случай. В показанията на жандармеристите прозира чувствителност по отношение на използването на училището от военните. Впечатлението на Съда е, че действията на армията в училището са били напълно безконтролни. Той прави извод и от отказа на правителството да посочи името на офицера, командващ войсковите подразделения там.

316-317. Въпреки всичко Съдът намира, че наличните косвени доказателства не са достатъчни, за да се заключи извън всяко основателно съмнение, че изчезналите лица са били задържани на посочените места, но приема за установено, че те са видени за последен път в селцето Гюмюзсуйу, “в ръцете” на войниците.

3. Малтретирането на братята и сина на жалбоподателя през време на задържането

318-319. Съдът не може да установи с необходимата степен на сигурност какво е било отношението към изчезналите лица, след като те са напуснали Гюмюзсуйу заедно с войниците.

4. Оплакванията, направени от жалбоподателят пред властите

320-323. Съдът установи, че жалбоподателят и други жители на селото са направили устно оплакване от опожаряването на селото на 7 май 1994 г. пред Ахмет Потаз и Али Ергюлмез, а по повод изчезването на близките му жалбоподателят се е оплакал на 25 май 1994 г. пред Ахмет Потаз и след това многократно пред Али Ергюлмез, както и е подал писмени молби до главния прокурор на Кулп на 8 юни 1994г., до главния прокурор на Съда по държавна сигурност на Диарбекир на 16 юни 1994 г. и до районния комендант при извънредно положение на Диарбекир на 6 юли 1994 г.

Съдът приема за недоказани твърденията на правителството, че по оплакванията от опожаряването на Девебойу е проведено разследване, че жалбоподателят е заявил, че домът му е разрушен от терористи, и че по повод оплакванията за изчезването на близките му е било отправено запитване до силите за сигурност, които отговорили, че не са задържали никого.

II. Твърдяното нарушение на чл. 2 от Конвенцията по отношение на братята и сина на жалбоподателя

A. Основни положения

324-325. Съдът отбелязва преди всичко, че чл. 2 “е една от най-фундаменталните разпоредби на Конвенцията” и “заедно с чл. 3 възплъщава една от основните ценности на демократичното общество”. Той припомня, че обстоятелствата, при които лишаването от живот може да бъде оправдано, трябва да се тълкуват стеснително (виж решението от 27 септември 1995 г. по делото [МакКен с/у Обединеното кралство](#)¹⁰, А.324, §§ 146-147).

“326. Отчитайки важността на защитата, предоставена от чл. 2, Съдът трябва да подложи лишаването от живот на най-внимателна преценка, като вземе

¹⁰ McCann and Others v. the United Kingdom

предвид не само действията на представителите на държавата, но също и всички обстоятелства по случая. Задържаните лица са в уязвимо положение и властите имат задължението да ги защитават. (...) Задължението на властите да дадат обяснение за отношението към задържаното лице е особено строго, когато това лице впоследствие е починало или е изчезнало.”

327. Когато информацията за въпросните събития е изцяло или в по-голямата си част изключително достояние на властите, както е в случаите на лица, арестувани и държани под техен контрол, се поражда силно фактическо предположение по отношение на нараняванията и смъртта, настъпили през време на задържането. Може да се приеме, че доказателствената тежест е възложена на властите, които трябва да дадат задоволително и убедително обяснение (виж решенията по делата *Салман с/у Турция*¹¹ от 27 юни 2000 г., ECHR 2000-VII, § 100; *Ертак с/у Турция*¹² от 9 май 2000 г., ECHR 2000-V, § 32; и цитираните по-горе *Чакици с/у Турция*, § 85 и *Тимурташ с/у Турция*, § 82).

Б. Дали братята и синът на жалбоподателя могат да бъдат считани за мъртви

328. Жалбоподателят поддържа, а правителството оспорва, че след арестуването им от силите за сигурност тримата от семейство Орхан са изчезнали и следва да се приеме, че са починали през време на задържането.

329. Съдът повтаря постановеното в цитираното по-горе решение по делото *Тимурташ с/у Турция* (§§ 82-83): “ (...) когато едно лице е задържано от полицията в добро здраве, а към момента на освобождаването му се установят наранявания, в тежест на държавата е да даде правдоподобно обяснение за начина, по който са били причинени тези наранявания – в противен случай възниква проблем по чл. 3 от Конвенцията (...) Също така, чл. 5 налага на държавата задължение за отчетност относно местонахождението на всяко лице, което е задържано от властите и по този начин е поставено под техен контрол (...). Дали неуспехът на властите да дадат правдоподобно обяснение относно съдбата на задържания, при условие че липсва труп, може да повдигне въпрос по чл. 2 от Конвенцията, ще зависи от всички обстоятелства по случая и по-специално от съществуването на достатъчно улики, основани на конкретни данни, от които при съблюдаване на изисквания стандарт на доказване би могло да се направи заключението, че задържаното лице следва да се счита за починало през време на задържането (...).

В това отношение периодът, изтекъл след арестуването на лицето, без да е решаващ сам по себе си, е релевантен фактор, който трябва да се вземе предвид. Следва да се приеме, че колкото повече време минава без никакви новини за задържаното лице, толкова по-голяма е вероятността то да е мъртво. Ето защо, изтеклият период би могъл до известна степен да се отрази върху значението, отдавано на други улики, с оглед на едно заключение, че въпросното лице следва да се счита за мъртво. В тази връзка Съдът счита, че подобна ситуация поражда проблеми, които надхвърлят пределите на едно незаконно задържане в нарушение на чл. 5. Такова тълкуване е в съответствие с ефективната защита на правото на живот, гарантирана в разпоредбата на чл. 2, която е една от най-основните разпоредби в Конвенцията (...).”

¹¹ *Salman v. Turkey*, решение на Голямото отделение

¹² *Ertak v. Turkey*

330. Съдът сравнява настоящия случай с делото *Курт с/у Турция*¹³ (решение от 25 май 1998 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III, § 108), по което е приел, че няма достатъчно убедителни индикации синът на жалбоподателя да е починал през време на задържането. Йозейр Курт е бил видян за последно заобиколен от войници в селото, където е живеел, докато изчезналите лица от семейство Орхан са били видени отведени от органи, за които отговаря държавата, към неустановено място за задържане. Освен това, много малко данни определят Йозейр Курт като заподозряно лице, за разлика от братята и сина на жалбоподателя, за които има преки доказателства, че са били търсени от властите. “В общия контекст на ситуацията в югоизточна Турция през 1994 г. по никакъв начин не би могла да се изключи възможността непризнатото задържане на такива лица да представлява заплаха за живота им (виж цитираните по-горе решения по делата *Тимурташ*, § 85, и *Чичек*, § 146). Съдът вече е приемал в предишни свои решения, че недостатъци, подкопаващи ефективността на наказателноправната защита в югоизточната област през относимия и към настоящия случай период, позволяват или благоприятстват липсата на отчетност от страна на членовете на силите за сигурност за действията им (виж решенията по делата *Джемил Кълъч с/у Турция*¹⁴ от 28 март 2000 г., ECHR 2000, § 75, и *Махмут Кайя с/у Турция*¹⁵ от 28 март 2000 г., ECHR 2000, § 98). Тази липса на отчетност е особено видна в настоящата ситуация, при която, съгласно наличните данни, жандармерията е била запозната само с малка част от подробностите относно провежданите от военните операции и не е упражнявала контрол върху тях и техните действия.

331-332. Предвид гореизложеното и липсата на информация относно местонахождението на изчезналите лица в продължение на почти 8 години, Съдът приема, че те следва да се считат за починали след непризнатия от властите арест, извършен от силите за сигурност. Това ангажира отговорността на държавата за тяхната смърт. От факта, че властите не са дали никакво обяснение какво се е случило след задържането на близките на жалбоподателя и не са изтъкнали никакво оправдание за употребата на смъртоносна сила от страна на своите служители, следва, че отговорността за смъртта на задържаните лица следва да се понесе от правителството-ответник (виж цитираните по-горе решения по делата *Тимурташ*, § 86, и *Чичек*, § 147).”

Следователно е налице нарушение на чл. 2 по отношение на братята и сина на жалбоподателя¹⁶.

В. Твърдяната недостатъчност на разследването

333. Правителството оспорва и позицията на жалбоподателя, че проведените по случая разследвания са недостатъчни.

“334. Съдът припомня, че задължението за закрила на живота по чл. 2 от Конвенцията, разгледано във връзка с общото задължение на държавата по чл. 1 от Конвенцията “да осигури на всяко лице под [нейна] юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията”, изисква имплицитно и провеждането на някаква форма на ефективно официално разследване в случаите, когато граждани са били убити в резултат на употребата на сила (виж решенията по делата *Кайя*

¹³ Kurt v. Turkey

¹⁴ Cemil Kılıç v. Turkey

¹⁵ Mahmut Kaaya v. Turkey

¹⁶ Решението е взето с мнозинство 6 гласа срещу един.

с/у Турция¹⁷ от 19 февруари 1998 г., *Reports* 1998-I, § 105, и *МакКен и др. с/у Обединеното кралство* цитирано по-горе, § 161). Основната цел на това разследване е да обезпечи ефективното прилагане на вътрешноправните норми, закрилящи правото на живот, а в случите, в които са замесени държавни служители или органи, също и да осигури отчетността им относно настъпилите смъртни случаи, ангажиращи тяхната отговорност. Формата на разследване, посредством която ще се постигнат горните цели, може да варира според конкретните обстоятелства. Какъвто и способ да бъде избран обаче, властите трябва да действат по свой почин, след като веднъж са били запознати със случая. Те не могат да оставят на инициативата на родствениците на починалото лице нито подаването на официална молба, нито поемането на отговорността за провеждане на разследване (виж *mutatis mutandis* решението по делото *Илхан с/у Турция*¹⁸ от 27 юни 2000 г., ECHR 2000-VII, § 63).

335. За да бъде ефективно разследването на твърдяно противозаконно убийство, извършено от представители на държавата, като цяло може да се приеме за необходимо лицата, провеждащи разследването и отговорни за него, да бъдат независими от тези, които са замесени в случая (виж решенията по делата *Гюлеч с/у Турция*¹⁹ от 27 юли 1998 г., *Reports* 1998-IV, §§ 81-82, и *Йоджур с/у Турция*²⁰ от 20 май 1999 г., ECHR 1999-III, §§ 91-92). Разследването трябва да бъде ефективно и в смисъл да е в състояние да доведе до установяване дали в конкретните обстоятелства използваната сила е оправдана или не (виж например решението по делото *Кайа*, цитирано по-горе, § 87) и до идентифициране и наказване на отговорните лица (виж решението по делото *Йоджур*, § 88). Това не е задължение за постигане на резултат, а такова относно използваните средства. Властите следва да предприемат разумните мерки, които имат на свое разположение, за да осигурят събиране на доказателствата, относими към случая, включително *inter alia* показания на очевидци (относно свидетелите виж например решението по делото *Танрикулу*, цитирано по-горе, § 109). Всеки недостатък на разследването, който накърнява възможността да се установи причината за смъртта или отговорното лице, рискува да влезе в конфликт с тези критерии.

336. В това отношение има и имплицитно изискване за бързина и експедитивност в разумни граници (виж решенията по делата *Яша с/у Турция*²¹ от 2 септември 1998 г., *Reports* 1998-IV, §§ 102-104; *Чакици*, §§ 80, 87, 106; *Танрикулу*, § 109; *Махмут Кайа*, §§ 106-107, цитирани по-горе). Трябва да се признае, че са възможни пречки и трудности, които да забавят напредъка на разследването при определени ситуации. Все пак, бързата реакция на властите при разследване на употреба на смъртоносна сила или изчезване на хора може да се възприеме като съществена за запазването на общественото доверие в тяхното придържане към правовия ред и в предотвратяването на всякакви прояви на тайни споразумения или толерантност към незаконни действия (виж цитираните решения по делата *МакКер с/у Обединеното кралство* и *Авшар*, §§ 390-395). Изискването за бързина е особено важно при твърдения за изчезване на едно лице по време на задържането му от властите.”

¹⁷ *Kaya v. Turkey*

¹⁸ *İlhan v. Turkey*, решение на Голямото отделение

¹⁹ *Güleç v. Turkey*

²⁰ *Öğür v. Turkey*, решение на Голямото отделение

²¹ *Yaşa v. Turkey*

337-338. Съдът намира, че оплакванията на жалбоподателя са представлявали своевременни, подробни и сериозни твърдения относно задържането на трима мъже от силите за сигурност и тяхното последващо изчезване. По тези твърдения са проведени три разследвания.

339-341. Първото, проведено от главния прокурор на Кулп, Съдът намира за повърхностно и не достатъчно бързо. То е имало за цел да установи дали възникналият проблем касае жандармерията или военните и прокурорът се е ограничил с получаването на потвърждение от съответните власти, че имената на изчезналите не са се появявали в протоколите за арестите и в списъците на издирваните лица.

Проучването на получения сигнал, че близките на жалбоподателя са били задържани в интерната в Лице, е отнело повече от година, през която прокурорът е направил две запитвания до главния прокурор на Лице и до Районното управление на жандармерията и е разпитал трима свидетели, като дори не е направил опит да вземе показанията на друг свидетел, който по това време се е намирал в затвора.

342-344. Второто разследване е било проведено от Районния административен съвет на Кулп с цел да се установи ролята на силите за сигурност в случая. Съдът вече е стигал до заключението, че този съвет не може да се приеме за независим, тъй като е съставен от държавни служители, йерархически подчинени на коменданта – офицер, свързан с разследваните сили за сигурност (виж цитираните по-горе решения по делата *Гюлеч*, §§ 77-82, и *Йоджур*, §§ 85-93). Назначаването на Али Ергюлмез в съвета е било още по-неуместно, като се вземат предвид твърденията на жалбоподателя, че близките му са задържани в жандармерията в Кулп, намираща се под негово командване. Нещо повече, дори той да е започнал някакво разследване, за което няма данни, всички действия са спрени след преместването му и не са възобновени до май 1997 г., когато в резултат на поискания от коменданта на провинция Диарбекир доклад за развитието на разследването бил назначен нов разследващ. Той изготвил доклада си за седмица – притеснително кратък предвид сериозността на обвиненията срок. Заключенията му разкриват повърхностно проучване на събитията. Приел, че селцето Чаджляян е било изоставено вследствие дейността на ПКК в района. Ограничил се да потърси жалбоподателя, който в момента не си бил у дома, и да направи справка в протоколите за арестите на Районното управление на жандармерията в Кулп. Необяснима е липсата на данни за искане до силите за сигурност да предоставят информация за проведените в региона през относимия период операции или за действията им в интерната в Лице. Този пропуск сам по себе си дава основание разследването да бъде определено като крайно недостатъчно.

345-346. Третото разследване, отново от Районния административен съвет на Кулп, е започнало през 1999 г., т.е. 5 години след събитията. То разкрива недостатъците на първите две – жандармеристи не били разпитани, не били потърсени фотографии на изчезналите лица, не били разпитани и свидетели на инцидента, като било констатирано, че такива няма. Не била поискана и информация за операциите на военните в периода април – юни 1994 г., а разследващият просто отбелязал, че никакви документи не са открити в сградата на жандармерията в Кулп. Нещо повече, жалбоподателят въобще не бил информиран за развитието на разследването или за решенията, взети по него.

347. Накрая Съдът отбелязва, че някои разследвания, започнати в резултат на оплакванията на жалбоподателя, са оставени от властите във висящо положение.

348. Поради гореизложеното Съдът намира, че проведените разследвания са крайно недостатъчни и в нарушение на процедурното задължение на държавата да защити правото на живот. Съответно, и на това основание е извършено нарушение на чл. 2 от Конвенцията.²²

Г. Допълнителни оплаквания по чл. 2

349. Жалбоподателят твърди също, че планирането на военните операции, проведени в района на Чаджляян през април и май 1994 г., е незадоволително и че протоколите за арестите, извършени по време на тези операции, са непълни. Съдът счита, че предвид горните заключения не е необходимо да обсъжда първото оплакване, а второто ще разгледа по чл. 5 от Конвенцията по-долу.

III. Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

А. Общи принципи

351-352. Съдът припомня, че “Конвенцията забранява по един абсолютен начин, дори и в най-трудни обстоятелства, като борбата срещу тероризма, изтезанията и нечовешкото и унижително отнасяне или наказание (виж решенията по делата [Аксой с/у Турция](#)²³ от 18 декември 1996 г., *Reports* 1996-VI, § 62; [Дулаш с/у Турция](#)²⁴ от 30 януари 2001 г., ECHR 2001, § 52; и [Селчук и Аскер с/у Турция](#)²⁵ от 24 април 1998 г., *Reports* 1998-II, § 75). Той припомня също, че за да попадне в приложното поле на разпоредбата малтретирането трябва да достигне определена степен на суровост, която се преценява с оглед на всички обстоятелства по случая и трябва да бъде доказана “вън от всяко основателно съмнение” (виж цитираните решения по делата [Ирландия с/у Обединеното кралство](#), §§ 161-162; [Дулаш с/у Турция](#), § 53; и [Чичек с/у Турция](#), § 154).

Б. Твърдяното нарушение по отношение на братята и сина на жалбоподателя

353. Позовавайки се на същите аргументи, които излага във връзка с оплакването по чл. 2, жалбоподателят твърди, че като са държани продължително време в изолация, при отсъствието на основни гаранции, братята и синът му са били подложени на третиране, съставляващо интензивно психологическо изтезание. Освен това доказателствата сочели, че те са били малтретирани по време на задържането. Правителството продължава да оспорва фактическите твърдения на жалбоподателя.

“354-355. Съдът припомня, че когато едно очевидно принудително изчезване се характеризира с липсата на каквато и да било информация, въпросът за неговото въздействие върху задържания може да бъде само предмет на предположения (виж цитираното по-горе решение [Чичек](#), § 154). Наред с това,

²² Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу един.

²³ [Aksoy v. Turkey](#)

²⁴ [Dulaş v. Turkey](#)

²⁵ [Selçuk and Asker v. Turkey](#)

Съдът установи, че когато изчезналите лица са били видени за последен път в ръцете на силите за сигурност на 24 май 1994 г., те са изглеждали в добро здравословно състояние и не е възможно с необходимата степен на сигурност да се стигне до заключението, че са били малтретирани впоследствие. Освен това, силната тревога, която трябва да се признае за нормална за лица, държани изолирани от външния свят без официално документирани и лишени от необходимите съдебни гаранции, е допълнителен и утежняващ аспект на проблемите, възникващи по чл. 5, и е разгледана по-долу съгласно тази разпоредба (виж цитираното решение по делото *Курт с/у Турция*, § 115).”

Съответно, задържането на братята и сина на жалбоподателя не е довело до нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

В. Твърдяно нарушение по отношение на жалбоподателя

356. Жалбоподателят се оплаква, че изчезването на членове от неговото семейство му е причинило страдание в нарушение на чл. 3. Правителството поддържа позицията си, че липсват надеждни доказателства за тяхното задържане.

357. Съдът отбелязва, че по цитираното по-горе дело *Курт*, което касае изчезването на сина на жалбоподателката по време на непризнатото му задържане от властите, той е открил нарушение на чл. 3 по отношение на нея, като е изтъкнал по-специално факта, че г-жа Курт е майка на жертва на сериозно нарушение на човешките права и самата тя е жертва на безразличието на властите пред силната мъка и страдание (виж §§ 130-134). “Делото *Курт* обаче не създава общ принцип, че член от семейството на изчезнало лице е поради това жертва на третиране, противоречащо на чл. 3.

358. Дали някой от членовете на семейството също е жертва на нарушение на Конвенцията, ще зависи от съществуването на особени фактори, които придават на страданието на жалбоподателя величина и характер, различни от емоционалната болка, която може да се приеме за неизбежно причинена на роднините на жертва на сериозни нарушения на човешките права. Релевантни ще бъдат близостта на семейните връзки, като се придаде определена тежест на връзката родител-дете, специфичните особености на взаимоотношенията, степента, в която родственикът на жертвата е станал свидетел на обсъжданите събития, опитите на семейството да получи информация за изчезналия и начинът, по който властите са реагирали на техните искания. Съдът подчертава освен това, че същината на нарушението е не толкова в самия факт на изчезването на член на семейството, колкото в реакцията и поведението на властите, когато бъдат известени за случая (виж решението по делото *Чакици*, § 98, цитирано по-горе).”

359. В настоящия случай Съдът установи, че най-големият син и двамата братя на жалбоподателя са изчезнали преди близо 8 години. Както и в случая *Курт*, жалбоподателят е присъствал на събитията и е свидетелствал, че е видял тримата мъже да напускат селото и да се изкачват по близкия хълм, придружени от войници. За разлика от цитираното дело *Акдениз* (виж § 102 от решението) и в допълнение на първоначалните си устни оплаквания, г-н Орхан е отправил многобройни запитвания и молби (виж § 322-323 по-горе). Съдът отбелязва и заключението си (по-долу) във връзка с призоваването на жалбоподателя от властите, за да потвърди, че е ангажирал британски адвокат да го представлява в производството по Конвенцията. При това жалбоподателят не е получил от властите никаква информация или обяснение какво се е случило със задържаните

лица и дори не е бил информиран за изхода на започнатите разследвания. “Съдът счита, че споменатите проблеми оказват допълнително отрицателно въздействие върху всяко лице, което като жалбоподателя наскоро е загубило сигурността на дома и селото си.”

360. Съдът намира, че несигурността и страхът, преживени от жалбоподателя през един продължителен и непрекъснат период, без съмнение са му причинили тежко душевно страдание и болка и поради това представляват нечовешко отнасяне в противоречие с чл. 3. Следователно, налице е нарушение на тази разпоредба по отношение на жалбоподателя.²⁶

Г. Твърдяното нарушение по отношение на жалбоподателя и на изчезналите лица

361. Жалбоподателят твърди, че разрушаването на техните домове, село и общност само по себе си съставлява отнасяне, несъвместимо с чл. 3, а също и че липсата на адекватно разследване на тези оплаквания е отделно нарушение на разпоредбата.

“362. Съдът се убеди, че жалбоподателят е присъствал при изгарянето на селото и на голяма част от неговото имущество, както и при заповедта за евакуация на селото. Въпреки това, дори да приеме, че братята и синът му също са станали свидетели на тези събития, Съдът не счита, че конкретните обстоятелства позволяват да се установи в съответствие с изисквания доказателствен критерий, че в резултат на това разрушаване било г-н Орхан, било неговите родственици, са били подложени на третиране, противоречащо на чл. 3. По-специално, Съдът не открива в настоящия случай специфични елементи, касаещи възрастта или здравето на тези лица, или особено поведение на войниците по отношение на някой от тях, които да обосноват заключението, че те са претърпели третиране, което е в противоречие с чл. 3 от Конвенцията (виж цитираните решения по делата *Дулаш*, § 53-54, и *Селчук и Аскер*, § 75).”

363. Съответно Съдът приема, че обстоятелствата по случая не разкриват нарушение на чл. 3 във връзка с разрушаването на село Девебойу (виж решенията по делата *Акдивар и други с/у Турция*²⁷ от 16 септември 1996 г., *Reports* 1996-IV, § 91, и *Ментеш и други с/у Турция*²⁸ от 28 ноември 1997 г., *Reports* 1997-VIII, § 77).

364. Що се отнася до твърденията за неадекватност на правните средства за защита по отношение на тези оплаквания, Съдът не смята, че трябва да ги обсъжда в светлината на чл. 3, предвид прегледа, който е направил по чл.чл. 2, 5 и 13.

IV. Твърдяното нарушение на чл. 5 по отношение на братята и сина на жалбоподателя

365. Жалбоподателят поддържа още, че незаконното и непризнато задържане на братята и сина му след първоначалното им арестуване от силите за сигурност, както и недостатъчното проведено след това разследване, са довели до ред нарушения на чл. 5. Правителството оспорва фактите, изложени от жалбоподателя.

²⁶ Решението е взето с мнозинство 6 гласа срещу един.

²⁷ *Akdivar and Others v. Turkey*

²⁸ *Menteş and Others v. Turkey*

“366-367. Съдът е подчертал в споменатото решение по делото *Курт*, § 122, (виж също цитираните решения по делата *Чакици*, *Тимурташ* и *Чичек*, съответно §§ 104, 103 и 162): “... фундаменталното значение на гаранциите, съдържащи се в чл. 5, за осигуряване правото на гражданите в една демокрация да не бъдат подлагани на произволно задържане от властите. Точно по тази причина Съдът неведнъж е изтъквал в своята практика, че всяко лишаване от свобода трябва не само да съответства на материалноправните и процедурните норми на вътрешното право, но и да е съобразно с основната цел на чл. 5, а именно защитата на отделния индивид срещу произвол (...). Това изискване за защита на индивида от всяка злоупотреба с правомощия е илюстрирано от факта, че чл. 5 дефинира точно обстоятелствата, в които гражданите могат правомерно да бъдат лишавани от свобода, като се подчертае, че те трябва да се тълкуват стеснително, защото съставляват изключение от една от най-основните гаранции за свободата на индивида (...).”

368. По-нататък в същото решение (§ 123) Съдът подчертава, “... че създателите на Конвенцията са засилили защитата на гражданите срещу произволно лишаване от свобода, като са гарантирали система от материални права, предназначена да сведе до минимум риска от произвол, посредством подлагането на акта за лишаване от свобода на независима съдебна преценка и посредством осигуряването на отговорността на властите във връзка с този акт. В този смисъл специално значение имат изискванията на чл. 5, т. 3 и 4, които акцентират върху бързината и съдебния контрол. Бързата съдебна намеса би могла да доведе до откриване и предотвратяване на животозастрашаващи мерки и малтретиране, които нарушават фундаменталните гаранции, съдържащи се в чл.чл. 2 и 3 от Конвенцията (...). Става дума едновременно за защитата на физическата свобода на гражданите и за тяхната лична сигурност в положение, което при липса на гаранции може да предизвика подкопаване на правовия ред и да лиши задържаните лица и от най-елементарните форми на правна защита”.

369. В този контекст Съдът подчертава, че непризнатото задържане на дадено лице е абсолютно несъвместимо с тези гаранции и съставлява най-тежко нарушение на чл. 5. След като са установили контрол над едно лице, властите имат задължение за отчет относно неговото местонахождение. По тази причина чл. 5 трябва да се възприема като изискващ от властите да вземат ефективни защитни мерки срещу риска от изчезване и да предприемат бързо и ефективно разследване на всяко защитимо твърдение, че едно лице е било задържано и повече никой не го е виждал (виж цитираните решения по делата *Тимурташ*, § 103, и *Чичек*, § 164).”

370-371. Съдът припомня, че братята и синът на жалбоподателя са били задържани от силите за сигурност на 24 май 1994 г. и за последен път са били видени “в ръцете” на войници от тези сили. За тяхното последващо местонахождение не съществуват никакви данни – задържането им не е било отразено в протоколите на жандармерията в Зейрек, Лице или Кулп, нито пък са представени протоколи (каквито няма твърдения изобщо да са съществували) от други институции. “Този факт сам по себе си трябва да се счита за много сериозен недостатък, тъй като дава възможност на тези, които носят отговорност за задържането, да скрият, че са замесени в извършването на едно престъпление, да прикрият следите си и да избегнат даването на обяснения относно съдбата на задържания. Според Съда, липсата на данни за датата, времето и мястото на задържането, името на задържаното лице, както и причините за задържането и името на служителя, който го е извършил, е несъвместима с целта на чл. 5 от

Конвенцията (виж цитираните решения по делата *Тимурташ*, § 105, *Чакици*, § 105, и *Чичек*, § 165).”

372. Освен това се забелязват пропуски в начина на водене на протоколите за извършените арести в жандармерията, които накърняват тяхната надеждност (виж § 313 по-горе). На първо място това е практиката задържаните лица да не се записват в протоколите, нещо което не е позволено съгласно вътрешното право. Също така, протоколите не отразяват факта дали едно лице е задържано от военни части и е възможно да не указват датата на освобождаването. Тези пропуски свидетелстват за липсата на ефективни мерки, осигуряващи защита срещу риска от изчезване на задържани лица.

373. В допълнение Съдът отбелязва заключенията си, направени в § 348 по-горе, във връзка с недостатъчното разследване (виж решението по цитираното дело *Чичек*, § 167).

374-375. Въз основа на всичко това Съдът заключава, че братята и синът на жалбоподателя са станали жертва на незаконно задържане без спазване на най-фундаменталните гаранции на чл. 5 (виж решението по цитираното дело *Чичек*, § 168). Следователно, по отношение на тях е извършено нарушение на тази разпоредба.²⁹

V. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 по отношение на жалбоподателя, двамата му братя и сина му

376. Жалбоподателят се оплаква, че всички те са жертва на сериозно нарушение на чл. 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 в резултат на разрушаването на имуществото им в Девебойу. Отделно от това, неговото изгонване от дома, селото и общността съставлявало отделно и сериозно нарушение на тези разпоредби. Правителството оспорва изобщо да е имало такава военна операция в селото.

377-379. Съдът намери за установено, че имущество на жалбоподателя и на неговите родственици е умишлено разрушено от силите за сигурност и селото е трябвало да се евакуира след акцията. Без съмнение действията на военните представляват особено сериозна и неоправдана намеса в правото на зачитане на личния и семеен живот и дома на жалбоподателя, братята и сина му. Такива действия съставляват и сериозна и неоправдана намеса в правото на необезпокоявано ползване на собствеността на жалбоподателя и братята му. По отношение на имуществото на сина му, който към момента на акцията е продължавал да живее в бащината си къща, не са представени доказателства. Съдът не счита за необходимо да разглежда въпроса дали принудителната евакуация на селото съставлява сама по себе си нарушение на Конвенцията.

Така Съдът констатира нарушение на чл. 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 по отношение на жалбоподателя и братята му³⁰ и само на чл. 8 по отношение на сина му.³¹

VI. Твърдяното нарушение на чл. 13 във връзка с чл.чл. 2, 3, 5 и 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 по отношение на жалбоподателя, двамата му братя и сина му

²⁹ Решението е единодушно.

³⁰ Решението е единодушно.

³¹ Решението е единодушно.

А. Становища на страните

381-382. Жалбоподателят се оплаква, че нито той, нито братята и синът му са имали ефективно средство за защита срещу извършените нарушения на правата им. Правителството изтъква проведените разследвания и възможностите за жалбоподателя да инициира административно, гражданско или наказателно производство.

Б. Основни принципи

383-385. Съдът припомня, че средствата за защита, визирани в чл. 13, трябва да позволяват разглеждането по същество на защитимо твърдение за нарушение на Конвенцията. Те трябва да са ефективни както на теория, така и на практика, и тяхното упражняване да не се възпрепятства от действия или бездействия на властите. Когато защитимото твърдение за нарушение на Конвенцията се отнася до изчезването на едно лице по време на задържането му от властите, ефективното средство за защита по смисъла на чл. 13 включва, наред с плащането на обезщетение, и провеждане на щателно и ефективно разследване, годно да доведе до идентифициране и наказване на виновните и позволяващо ефективен достъп на лицето, от което изхожда оплакването, до процедурата по разследването. Съдът припомня също така, че изискванията на чл. 13 са по-широки от тези на чл. 2 за провеждане на ефективно разследване на изчезването на едно лице, докато е било под контрол на властите (виж решението по делото *Кълъч с/у Турция*³² от 28 март 2000 г., ECHR 2000-III, § 93). Същото се отнася за случая на защитимо твърдение, че домът и имуществото на засегнатото лице са били целенасочено разрушени от представители на държавата (виж цитираното *Ментеш и др.*, § 89).

В. Заключение на съда

386-387. Съдът припомня заключенията си във връзка с оплакванията на жалбоподателя по чл.чл. 2, 3 и 5 и отбелязва, че тези оплаквания са несъмнено защитими за целите на чл. 13 (виж решенията по делата *Бойл и Райс с/у Обединеното кралство*³³ от 27 април 1988 г., A.131, § 52, и *Кайа*, § 107, и *Яза*, § 113, цитирани по-горе). Той се позовава на мотивите, изтъкнати в контекста на чл. 2, за да обоснове извода си, че властите не са провели ефективно наказателно разследване в съответствие с чл. 13 (виж цитираните решения по делата *Кайа*, § 107, и *Чакици*, §§ 108 и 114).

388. Що се отнася до разрушаването на Девебойу, Съдът откри нарушение на чл. 8 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 и следователно тези оплаквания също са защитими по смисъла на чл. 13.

389-391. Съдът счита, че правителството не е доказало в достатъчна степен, че посочените от него средства за защита са били в състояние да поправят нарушенията, извършени в резултат на разрушаването на Девебойу. На първо място, жалбоподателят се е оплакал на 7 май 1994 г. пред двама служители, но няма данни някой от тях да е предприел разследване. Съдът отчита, че първоначално изчезването на братята и сина му, а не изгарянето на дома му, е

³² Kiliç v. Turkey

³³ Boyle and Rice v. the United Kingdom

било приоритет за жалбоподателя, но във всеки случай през февруари 1995 г. жалбата му до Съда, съдържаща подробни твърдения относно изгарянето на селото, е била изпратена на правителството. В резултат на това, жалбоподателят е бил извикан в Главната прокуратура на Диарбекир, където е потвърдил оплакванията си. Въпреки това обаче, писмото на главния прокурор от 16 май 1995 г. се отнася само до проведените разследвания на изчезването на братята и сина на жалбоподателя. През юли 1995 г. случаят е бил поет от Районния административен съвет и няма данни да са предприети каквито и да било действия по разследване на разрушаването на Девебойу.

392. Трябва да се вземе под внимание и ситуацията, съществувала в югоизточна Турция в разглеждания период, която се е характеризирала с яростна конфронтация между силите за сигурност и ПКК. В подобна ситуация, както съдът е признавал по предишни дела, могат да съществуват пречки за правилното функциониране на правораздавателната система.

393. Съдът припомня също, че въпреки размера на проблема с разрушаването на селища, изглежда няма примери за присъдено обезщетение за целенасочено разрушаване на имущество от силите за сигурност или за започнато наказателно преследване срещу тях (виж цитираните решения по делата *Ментеш и др.*, § 59, и *Селчук и Аскер*, § 68).

394. “Нещо повече, Съдът последователно е констатирал едно общо нежелание от страна на част от държавните органи да допуснат, че такава практика на членове на силите за сигурност съществува (виж цитираното решение по делото *Селчук и Аскер*, § 68) и показанията на жандармеристите в настоящия случай не дават възможност за различно заключение, а тъкмо напротив, потвърждават това нежелание.” Така например, в свидетелските си показания пред Съда Али Ергюлmez е оценил на 1 към 1000 вероятността силите за сигурност да са разрушили селище, неговият колега Йомит Зенокак дори не е приел тази възможност, а друг офицер е посочил, че е грешка дори да се обсъжда такова немислимо твърдение.

“395. В съответствие с това Съдът счита, че правителството не е доказало с достатъчна сигурност наличието на ефективно и достъпно вътрешноправно средство за защита по отношение на оплакванията за разрушаването на Девебойу. Като взема предвид обстоятелствата, при които селото е било опожарено, Съдът намира за разбираемо, че засегнатите лица са счели за безсмислен опита да получат компенсация посредством вътрешноправни способности. В тази връзка, релевантни са и несигурността и уязвимостта, изпитвани от селяните след разрушаването на домовете и селото им (виж цитираното решение *Селчук и Аскер*, §§ 70-71).”

396. Съобразно с това Съдът приема, че не е било налице ефективно средство за защита по отношение на презюмираната смърт на братята и сина на жалбоподателя по време на задържането им и на разрушаването на село Девебойу. Съответно, извършено е нарушение на чл. 13 във връзка с чл.чл. 2, 3, 5 и 8 от Конвенцията и с чл. 1 от Протокол № 1.³⁴

VII. Твърдяното нарушение на чл. 14 от Конвенцията по отношение на жалбоподателя, двамата му братя и сина му

³⁴ Решението е взето с мнозинство от 6 гласа срещу един.

397. Жалбоподателят се позовава на своя и на родствениците си кюрдски произход и твърди, че мотивите на силите за сигурност за провеждането на акцията, или поне нейните последици, са били дискриминационни.

398-399. Съдът отбелязва заключенията си във връзка с оплакванията на жалбоподателя по чл.чл. 2, 3, 5, 8 и 13 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1 и счита, че е не е необходимо да разглежда отново тези оплаквания със връзка с чл. 14.³⁵

VIII. Твърдяното нарушение на чл.чл. 18 и 34 от Конвенцията

400-402. На първо място, жалбоподателят се оплаква, че правителството не е оказало нужното съдействие на органите по Конвенцията. Съдът счита, че не е необходимо да обсъжда тези въпроси в светлината на чл. 18 или на чл. 34, тъй като вече е стигнал до определени заключения по тях във връзка с чл. 38 от Конвенцията (виж § 274 по-горе).³⁶

403-405. Жалбоподателят твърди също, че призоваването му да се яви пред г-н Атагюн от Главната прокуратура на Диарбекир, за да потвърди упълномощаването на британски адвокат в производството по Конвенцията, представлява сериозна намеса в правото му на жалба, гарантирано от чл. 34. Страните спорят по тона и целта на проведения разговор.

“406. Съдът припомня, че от първостепенно значение за ефективното функциониране на системата на индивидуалната жалба, установена в чл. 34, е жалбоподателите или потенциалните жалбоподатели да могат да общуват свободно с органите по Конвенцията, без да бъдат подлагани от властите на каквато и да е форма на натиск, за да оттеглят или изменят оплакванията си (виж цитираните *Акдивар и др.*, § 105; *Аксой*, § 105; *Курт*, § 159; *Танрикулу*, § 130, и *Ерги с/у Турция*³⁷ от 28 юли 1998 г., *Reports* 1998-IV, § 105). В този контекст понятието “натиск” включва не само директна принуда и явни прояви на заплашване, а и други косвени действия, предназначени да разубедят или обезкуражат жалбоподателите да прибягнат до защитното средство, предоставено от Конвенцията (виж цитираното решение *Курт*, § 159). Фактът, че засегнатото лице на практика е успяло да подаде жалба, не предотвратява възникването на проблем по чл. 34: щом с действията си правителството затруднява упражняването на правото му на индивидуална жалба, това води до създаване на пречки пред правата, гарантирани от чл. 34 (виж цитираното решение *Акдивар и др.*, §§ 105 и 254).

407. Освен това, дали контактите между властите и жалбоподателя са равнозначни на неприемлива от гледна точка на чл. 34 практика, следва да се прецени в светлината на конкретните обстоятелства по случая, като се държи сметка за уязвимостта на жалбоподателя и неговата податливост на въздействие от страна на властите. По предишни дела Съдът е коментирал въпроса за уязвимото положение на жалбоподателите, живеещи в югоизточната част на Турция, и е отчел факта, че в резултат на обстановката там, евентуални оплаквания срещу властите могат да породят основателен страх от репресии. Той е приел, че разпитите на жалбоподатели относно техните жалби до Комисията съставляват незаконен и неприемлив натиск, който създава пречки пред

³⁵ Решението е единодушно.

³⁶ Решението е единодушно.

³⁷ *Ergi v. Turkey*

упражняването на правото на индивидуална жалба в разрез с разпоредбата на предишния чл. 25 от Конвенцията (виж *Акдивар и др.*, § 105, и *Курт*, § 160).”

408. Съдът посочва, че по настоящото дело не е необходимо да решава спора относно тона и поведението на Мустафа Атагюн при срещата му с жалбоподателя, като се имат предвид безспорните факти по случая: полицията е отишла в дома на жалбоподателя, за да го извика да се яви в прокуратурата; по тази причина той е посетил кабинета на Мустафа Атагюн, който е взел показанията му; на г-н Орхан е било показано копие от подписания формуляр, с който той е упълномощил британски адвокат да го представлява в производството пред бившата Комисия, и е бил запитан дали е подписвал този документ или не. Поради факторите, посочени в предишния параграф, е възможно жалбоподателят, както той самият е потвърдил, да се е почувствал изплашен и разколебан от случката.

“409. Съдът би искал да подчертае, че е неуместно властите на държава-ответник да влизат в директен контакт с жалбоподателя, дори под претекст да установят дали той наистина е подписвал адвокатско пълномощно, по силата на което да бъде представляван в производството пред бившата Комисия или Съда. Дори ако правителството има причини да смята, че в конкретния случай е била извършена злоупотреба с правото на индивидуална жалба, уместно би било то се обърне към Съда и да го информира за своите опасения (виж цитираното решение по делото *Танрикулу*, § 131). Според Съда, подходът на правителството в настоящия случай логично е бил разтълкуван от жалбоподателя като опит да бъде сплашен.”

410. В допълнение на това Съдът намира, че властите са направили опит да предизвикат съмнение във валидността на настоящата жалба, а оттам и в това, доколко следва да се вярва на жалбоподателя. Тези действия не могат да се тълкуват по друг начин, освен като опит да се попречи на жалбоподателя да поддържа претенциите си, които също съставлява отричане на самата същност на правото на индивидуална жалба (виж цитираното решение *Танрикулу*, § 132).”

411. Следователно, правителството не се е съобразило със задълженията си по чл. 34 от Конвенцията.³⁸

Съдът уважава частично исканията на жалбоподателя за обезщетение за претърпени имуществени и неимуществени вреди, които той е направил от свое име, както и като част от правата на наследството на Селим, Хасан и Кезайр Орхан, и присъжда както следва: на жалбоподателя 7000 британски лири за претърпени вреди в резултат на разрушаването на дома и вещите му, пропуснати ползи под формата на неполучени минали и бъдещи доходи от земеделска земя и направени допълнителни разходи, поради принуждаването му да напусне дома си, както и 12 400 евро за неимуществени вреди вследствие на претърпяно страдание от презюмираната смърт на братята и сина му и разрушаването на селото; на Селим и Хасан Орхан по 7500 британски лири обезщетение за разрушаването на имуществото им и пропуснати ползи под формата на неполучени минали и бъдещи доходи от земеделска земя, както и по 16 800 евро за неимуществени вреди, претърпени в резултат на извършените нарушения на чл.чл. 2, 5 и 13; на Кезайр Орхан 8000 британски лири за пропуснати ползи и 14 900 евро за претърпени неимуществени вреди.

³⁸ Решението е взето с мнозинство 6 гласа срещу 1.

Съдът отхвърля претенцията на жалбоподателя за присъждане на назидателно обезщетение, както е отхвърлял и други такива искания (виж решенията по делата *Кейбъл и др. с/у Обединеното кралство*³⁹ от 18 февруари 1999 г., § 30, а също и цитираното *Селчук и Аскер*, § 119).

По отношение на искането ответната държава да бъде задължена да възстанови разрушените къщи и да проведе сериозно разследване, Съдът припомня, че констатациите му за нарушения на Конвенцията задължават държавата да ги прекрати и да поправи последиците им така, че в максималната възможна степен да възстанови положението отпреди извършването им. Когато няма практическа възможност за *restitutio in integrum*, държавата е свободна да избере начина, по който да се съобрази с постановеното решение, а Комитетът на министрите следи за изпълнението му.

Съдът присъжда и сумата 29 000 британски лири за направени в производството пред него разноски.

³⁹ *Cable and Others v. the United Kingdom*, решение на Голямото отделение.